

Ümmü'd-Derdâ ibadete düşkünlüğüyle de bilinirdi. Kadınlar onun yanında toplanır, kendisiyle birlikte ibadet ederlerdi. Tâbiünden Avn b. Abdullah, Ümmü'd-Derdâ'nın meclislerinde Allah'ı zikrettiklerini söylemiştir. Ümmü'd-Derdâ bu meclislerde vaaz eder, güzel ve hikmetli sözler söyler, bazan bunları levhalara yazarak talebelerine verir. Onun çevresindeki insanların ibadet hayatına dikkat ettiği, Kur'an okumayan kimselerle yolculuğa çıkmadığı, fakirlerle oturup kalktığı, insanlara dünyanın cazibesine kapılmalarını öğütlediği belirtilmiştir. Altı ay Kudüs'te, altı ay Dimaşk'ta ikamet ettiği belirtilen Ümmü'd-Derdâ'nın hayat tarzına dair rivayetler onun tam anlamıyla bir zühd hayatı yaşadığını göstermektedir. Bunda muhtemelen Ebü'd-Derdâ'nın kimseden bir şey istememesi yönündeki tavsiyeleri önemli rol oynamıştır. Meymûn b. Mihrân, Ümmü'd-Derdâ'nın kalın kumaştan dokunmuş bir baş örtüsü örttüğünü, kaşlarını kadar indirdiği örtüsünü bir deri parçası ekleyerek uzattığını, namazlarını daima ilk vaktinde kıldığını zikretmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebü Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IX, 463; İbn Hibbân, *eş-Şikâat*, V, 517; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), I, 229; V, 606; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), LXX, 146-164; İbnü'l-Cevzî, *Şifatu's-şafve*, IV, 294-297; İbnü's-Salâh, *'Ulümü'l-ḥadîs*, s. 306; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV, 352-358; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 277-279; Ebü'l-Fidâ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki), Cize 1418/1998, XII, 336; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, II, 354; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, Beyrut 1412/1991, VI, 625-626; Abdullah Aydınlı, "Ebü'd-Derdâ", *DİA*, X, 310.

AYŞE ESRA ŞAHYAR

ÜMMÜ EYMEN

(أم أيمن)

Ümmü Eymen Bereke bint Sa'lebe b. Amr el-Habeşiyeye (ö. 24/645 [?])

Hz. Peygamber'in dadısı, sahâbi.

İlk oğlu Eymen'e nisbetle Ümmü Eymen, bazan da Ümmü'z-Zabâ veya Ümmü Üsâme künyeleriyle anılır. Habeş asıllı olup Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib'in kölesi iken miras yoluyla babası Abdullah'a veya annesi Âmine'ye, onlardan da kendisine intikal etti. Onun Hz. Hatice'nin kız kardeşi tarafından Resûl-i Ekrem'e hibe edildiği de rivayet edilmektedir. Ümmü Eymen'in doğumundan itibaren Hz. Muhammed'in dadılığını yaptığı, onu emzirdiği, annesiyle birlikte Medi-

ne'ye dayılarını ziyarete gidip dönerken Ebvâ'da Âmine vefat ettiğinde onun yanında bulunduğu, kendisini Mekke'ye getirdiği ve büyüyünceye kadar dadılığın devam ettiği rivayetine bakılırsa Resûl-i Ekrem'e miras yoluyla intikal ettiği görüşü daha doğru olmalıdır. Hz. Muhammed, Hatice ile evlenince Ümmü Eymen'i âzat etti. O da Ubeyd b. Zeyd el-Hazrecî ile evlendi, bu evlilikten Eymen doğdu. Kocasını öldürdü, peygamberlikten kısa bir süre sonra Resûlullah'ın âzatlî kölesi Zeyd b. Hârise ile evlendi, bu evlilikten de Üsâme b. Zeyd dünyaya geldi. Resûl-i Ekrem, İslâmiyet'in ilk günlerinde kendi ev halkıyla birlikte müslüman olan Ümmü Eymen'i dedesinden ve babasından kalma bir yadigâr kabul eder, onu "annemden sonra annem" diye sever, zaman zaman kendisini ziyaret ederdi. Hz. Peygamber'in hicretten sonra Zeyd b. Hârise ile Ebü Râfi'e Mekke'den Medine'ye getirdiği ailesi ve yakınları arasında Ümmü Eymen ve oğlu Üsâme de vardı.

Ümmü Eymen, Resûlullah ile birlikte Uhud Gazvesi'ne katıldı, orada askere su dağıttı, yaralıları tedavi etti, bozguna uğradıkları zaman askeri savaşa teşvik etti. Bir grup kadınla birlikte Hayber Gazvesi'ne iştirak ettiği için ganimetlerden kendisine pay verildi. Oğulları Eymen ve Üsâme ile birlikte Huneyn Gazvesi'ne de katıldı. Bu savaşta Hz. Peygamber'in yakın çevresinde bulunup onu koruyanlardan biri olan oğlu Eymen Huneyn Gazvesi'nde, Mûte Savaşının (8/629) kumandanlarından olan eşi Zeyd b. Hârise de bu savaşta şehid düştü. Ümmü Eymen konuşma sırasında peltek "se"leri sîn gibi telaffuz ederdi; Resûl-i Ekrem onun bir türlü söyleyemediği "selâ-mullâhi aleyküm" yerine kısaca "selâm" demesine izin vermişti. Resûlullah'ın vefatından sonraki günlerde Hz. Ebü Bekir ile Ömer, zaman zaman onu ziyaret ederdi. Bu ziyaretlerden birinde Ümmü Eymen ağlamış, niçin ağladığını sorduklarında, "Hz. Peygamber'in vefat edeceğini biliyordum, ben vahyin kesilmesine ağlıyorum" demişti. Hz. Ömer'in vefatına ise, "İslâm bugün zayıfladı" diye göz yaşları dökmüştü (İbn Sa'd, VIII, 226, 227).

İbnü's-Seken, Ümmü Eymen'in Resûl-i Ekrem'in vefatından beş ay sonra (11/632), İbn Mende, Hz. Ömer'in ölümünden yirmi gün sonra (23/644), Vâkıdî ise Hz. Osman'ın hilâfetinin ilk günlerinde (24/645) vefat ettiğini zikretmiş ve Bakî Mezarlığı'na gömüldüğünü belirtmiştir (İbn Sa'd, VIII, 226). İbn Ebü Hâtim, Ümmü Eymen'in iki hadis, Zehebî (*A'lâmü'n-nübelâ*, II, 227) ve başkaları ise beş hadis rivayet ettiğini,

bunların Bakî b. Mahled'in *el-Müsned*'inde bulunduğunu belirtmiştir. Ümmü Eymen kendisi gibi Habeşli olan, aynı isim ve künyeyi taşıyan Hz. Peygamber'in hanımı Ümmü Habîbe'nin hizmetçisi Ümmü Eymen Bereke ile zaman zaman karıştırılmıştır. Nitekim İslâmiyet'in ilk yıllarında müşriklerden gördükleri zulüm üzerine Habeşistan'a hicret edenlerden biri Ümmü Habîbe'nin hizmetçisi Ümmü Eymen olduğu halde bu ikisinin isimleri yine karıştırılmıştır. Fakat İbn Hacer, bu olayda adı geçen Ümmü Eymen'in Ümmü Habîbe'nin hizmetçisi olduğunu belirtmektedir (*el-İşâbe*, IV, 250). Aynı karışıklık bu iki hanımın vefat tarihlerinde de görülür. Mehmet Cemal Öğüt, *İslâm Tarihinin Maruf Simalarından Hazreti Muhammed'in Dadısı Ümmü Eymen* adlı bir risâle kaleme almıştır (İstanbul 1941).

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *el-Megâzî*, I, 241, 249-250, 278, 288; II, 430, 685; III, 922, 1119, 1120; İbn Sa'd, *et-Takâat*, VIII, 223-227; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 144-145, 150, 164; İbn Ebü Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IX, 461; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), IV, 70-71; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 250-251, 431-432; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), VII, 303-304; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 223-227; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 249-250, 432-434; Mehmet Cemal Öğüt, *Ümmü Eymen*, İstanbul 1941; Ahmed Haflî Cum'a, *Nisâ' min 'asri'n-nübüvve*, Beyrut 1412/1992, I, 35-43.

BÜNYAMİN ERUL

ÜMMÜ'İ-FAZL

(أم الفضل)

Ümmü'l-Fazl el-Kübrâ Lübâbe bint Hârise b. Hazn el-Hilâliyye

Hz. Peygamber'in amcası Abbas'ın hanımı, sahâbi.

Annesinin adı Hind bint Avf olup Resûl-i Ekrem'in hanımı Meymûne'nin kız kardeşidir. Hâlid b. Velîd'in annesi olan diğer kız kardeşi Lübâbe'den dolayı Lübâbe el-Kübrâ diye anılır. Resûlullah'ın hanımı Zeyneb bint Huzeyme, Hz. Hamza'nın hanımı Selmâ (Sülmâ) bint Umeyys ve önce Ca'fer b. Ebü Tâlib'le, onun vefatından sonra Hz. Ebü Bekir ve onun ölümünün ardından Hz. Ali ile evlenen Esmâ bint Umeyys, Ümmü'l-Fazl'ın anne bir kardeşleridir. Hz. Hatice'den sonra müslüman olan ikinci kadındır. Oğlu Abdullah'ın, annesi ve kendisinin Kur'an'ın, "kadınlardan ve çocuklardan müstaz'af olanlar" diye bahsettiği (en-Nisâ 4/98) hicretten muaf tutulanlar arasında yer aldıklarını söylemesine bakılırsa

ÜMMÜ'İ-FAZL

(Buhârî, "Cenâ'iz", 80) oğlu ile birlikte kocasından önce İslâm'a girdiği ve bu sebeple hicretini ertelediği anlaşılır. Abbas'la evliliğinden Fazl, Abdullah, Ubeydullah, Ma'bed, Kussem ve Abdurrahman adlarını taşıyan, her biri İslâm tarihinde önemli yere sahip olan altı erkek ve Ümmü Habîb adlı bir kız çocukları dünyaya geldi. Şair Abdullah b. Yezîd el-Hilâlî bunlar için, "Hiçbir asil kadın Ümmü'l-Fazl'ın altı oğlu gibi çocuk dünyaya getirmemiştir; kocası da peygamberlerin sonuncusu ve en hayırlısının amcasıdır" demiştir (İbnü'l-Esîr, VII, 253). Ümmü'l-Fazl'ın Hz. Osman'ın halifeliği döneminde ve kocasından önce vefat ettiği nakledilmektedir.

Bir rivayete göre Hz. Peygamber'in âzatlısı Ebû Râfi'in henüz Abbas'ın kölesi iken Zemzem Kuyusu civarında ağaçtan oyarak bardak yapmakla meşgul olduğu, Ümmü'l-Fazl'ın da orada bulunduğu bir sırada yanlarına Ebû Süfyân gelmişti. Ebû Süfyân, Bedir Gazvesi'ndeki yenilgiyi anlatırken müslümanların yardımına gelen yağız atlara binmiş, beyaz elbiseler giyinmiş insanlar tarafından bozguna uğratıldıklarını söyleyince Ebû Râfi' onların insan değil melek olduğunu belirtmiş, orada bulunan ve buna öfkelenen Ebû Leheb onu dövmüş, Ümmü'l-Fazl da cesaretle onun karşısına dikilip eşinin kölesini kurtarmıştır. Resûl-i Ekrem zaman zaman baldızı Ümmü'l-Fazl'ı ziyarete gider, saçlarını düzeltmesine ve gözüne sürme çekmesine izin verir, orada bazan öğle uykusuna (kaylûle) yatar. Ümmü'l-Fazl bir gece rüyasında Resûlullah'ın bir organının kendi evinde olduğunu görmüş, bunu kendisine anlatınca, "Hayırlı bir şey görmüşsün; kızım Fâtıma bir erkek çocuk dünyaya getirdi, oğlun Kussem'in sütünden ona da ver" demiş, Ümmü'l-Fazl da Hüseyin'i emzirmiş ve onu alıp dedesine getirmiş, Resûlullah bebeği öpüp kokladıktan sonra annesine göndermiştir (Müsned, VI, 339, 340). Sahâbiler, Arafat'ta buldukları sırada Resûlullah'ın oruçlu olup olmadığı konusunda ihtilâf etmiş, fakat kendisine sormaya çekinmişlerdi. Bunu gören Ümmü'l-Fazl devesi üzerinde vakfe yapmakta olan Resûl-i Ekrem'e bir bardak süt göndermiş, onun bunu içmesiyle mesele kendiliğinden halledilmiştir (Müsned, I, 217, 278, 279, 344, 359; VI, 338, 340; Tirmizî, "Şavm", 47). Sahâbe ve tâbiînden pek çok kimse, özellikle de oğlu Abdullah b. Abbas, Ümmü'l-Fazl'dan hadis rivayet etmiş, Buhârî ve Müslim onun bir hadisini *el-Câmi'u's-şâhîh*'lerine almıştır; diğer rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 217, 278, 279, 344, 359; VI, 9, 338-340; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 277-279; İbn Abdüber en-Nemerî, *el-İstifâb* (nşr. Ali M. Muavaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Beyrut 1415/1995, IV, 461-462, 504; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), VII, 253-254; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela*, II, 314-315; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 449-450; a.mlf., *el-İşâbe* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd v.dğr.), Beyrut 1415/1995, VIII, 299, 449-451; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 235.

ABDÜLKADİR ŞENEL

ÜMMÜ GÜLSÜM

(bk. ÜMMÜ KÜLSÜM).

ÜMMÜ HABİBE

(أم حبيبة)

Ümmü Habîbe Remle
bint Ebî Süfyân Sahr b. Harb el-Ümeviyye
(ö. 44/664)

Hz. Peygamber'in hanımı.

İslâmiyet'ten on yedi yıl önce doğdu. Babası Kureys kabilesinin reislerinden Ebû Süfyân, annesi Safiyye bint Ebû'l-Âs b. Ümeyye b. Abdüşems'tir. Soyu Resûl-i Ekrem'in soyu ile dedeleri Abdümenâf'ta birleşir. Ümmü Habîbe, Resûl-i Ekrem'in halası Ümeyye'nin oğlu Ubeydullah b. Cahş ile evlendi. Ubeydullah, Hanîff'den olup putlara tapmazdı, daha sonra da Hristiyanlığı kabul etmişti. Ümmü Habîbe ve kocası ilk müslümanlar arasında yer aldı. Bi'setin 6. yılında (616) müşriklerin baskısına dayanamayıp ikinci kabile ile Habeşistan'a hicret ettiler. Hicret sırasında hamile olan Ümmü Habîbe, Habeşistan'da bir kız çocuğu dünyaya getirdi. Ona Habîbe adını verdikleri için asıl o günden sonra Ümmü Habîbe diye anıldı. Başka çocuğu da olmadı. Kocası ile birlikte Habeşistan'da Ca'fer b. Ebû Tâlib'in yanında bir süre müslümanların önderliğini yaptılar. Ancak daha sonra Ubeydullah b. Cahş irtidat ederek önceki dinine döndü ve Ümmü Habîbe'yi de dininden dönmeye zorladı, fakat o buna şiddetle karşı koyduğu için boşandılar. Habeşistan'daki sahâbileri de irtidat etmeye çağırın Ubeydullah orada hıristiyan olarak öldü.

Köklü ve zengin bir aileye mensup olan, fakat henüz Müslümanlığı benimsememiş Mekke'deki babasının yanına dönemeyen Ümmü Habîbe, Habeşistan'da çocuğuyla yalnız kaldı. Resûl-i Ekrem onun çektiği sıkıntıları bildiğinden kendisiyle evlenme-

ye karar verdi. 6 veya 7 yılında (628-629) Amr b. Ümeyye'yi hem Necâşi Ashame'yi İslâm'a davet etmesi hem de kendi adına Ümmü Habîbe'ye dünürlük yapması için iki mektupla Habeşistan'a gönderdi. Mektubunda Necâşi Ashame'den kendisini Ümmü Habîbe ile evlendirmesini ve onunla birlikte Habeşistan'da bulunan müslümanları Medine'ye göndermesini istedi. Bu teklifi duyan Ümmü Habîbe çok sevindi ve haberi getiren Necâşi Ashame'nin câriyesi Ebrehe'ye üzerindeki takıları verdi, nikâh için de Hâlid b. Saîd'i vekil tayin etti. Necâşi Ashame orada bulunan müslümanları toplayarak Hz. Peygamber'in isteğini duyurdu ve Resûlullah adına Ümmü Habîbe'ye 400 dinar mehirle bir gerdanlık verdi, hizmetçisi Ebrehe'yi de ona yardım etmekle görevlendirdi. Nikâh Resûlullah yerine vekili tarafından yapıldığı için gıyâbî nikâh şeklinde gerçekleşti. Ebû Süfyân o sırada müşrik olduğundan velâyetine müracaat edilmedi (Şâfiî, V, 8, 15). Onun bu evliliğe çok öfkelenmesi beklenirken olayı duyduğunda Resûl-i Ekrem için, "O reddedilmeyecek biridir" diyerek evliliği benimsediğini gösterdi; bu evlilik aynı zamanda onun İslâmiyet'e yaklaşmasına vesile oldu. İbn Abbas, "Bakarsınız, Allah düşman olduğunuz kimselerle aranızda bir sevgi ortaya çıkarır" meâlindeki âyetin (el-Mümtehine 60/7) bu hadise üzerine indiğini söylemiştir (Şevkânî, V, 214). Ümmü Habîbe peygamber eşi olmaya lâayık, üstün özelliklere sahip bir kadındı. Müslüman olduktan sonra babasının ve diğer müşriklerin baskılarına katlandı ve hamileliğine rağmen Habeşistan'a hicret etme cesaretini gösterdi. Ebû Süfyân, Hudeybiye Antlaşması'nın uzatılmasını temin için Medine'ye gelmiş, teklifi Resûl-i Ekrem tarafından kabul edilmeyince kızı Ümmü Habîbe'nin yanına gitmişti. Eve girdiğinde yerdeki döşeğe oturmak istemiş, fakat Ümmü Habîbe onun Hz. Peygamber'in döşeğine oturamayacağını belirtmişti (İbn Sa'd, VIII, 99-100).

İbn Asâkir'in naklettiği bir hadise göre Resûlullah'ın cennetlik olduğunu müjdelediği Ümmü Habîbe (*Târîhu Dimaşk*, VI, 90) ondan sonra otuz yıl daha yaşadı. Resûl-i Ekrem'in vefatının ardından çıkan fitnelere karışmadı. Dayısının oğlu Hz. Osman'ın evi muhasara edildiğinde onun evine gitti. İsyancıardan biri baş örtüsünü çekerek Ümmü Habîbe'nin yüzünü açınca ona, "Allah elini koparsın" diye beddua etti; orada bulunanlardan biri bu kişinin sağ kolunu kesti (a.g.e., VI, 91). Müslü-